

The Synthesis of Local Knowledge Sets for the Promotion of Community Education¹

Nattikarn seeneang²
Amornvit Nakhonthap³
Kannika Satjakul⁴

Received: October 10, 2012

Accepted: November 26, 2012

Abstract

The objectives of this dissertation were: 1) to synthesize the local knowledge sets from all related research documents in various dimensions; 2) to synthesize the local knowledge sets from case studies; 3) to study the process of local knowledge sets implementation in learning provision for promoting community education, including the related condition factors of community in the process of learning provision about local contents; and 4) to propose the promoting guidelines on learning provision about local contents which would be part of the further community education promotion. By means of research methods: 1) Research Synthesis 2) Sampling Case Studies by Historical Methodology 3) Conducting the Participatory Action Research (PAR). The study result found that 1) local knowledge from the research synthesis were: knowledge contents related to the local history dimension, the culture and way of life dimension, the economy dimension, the society dimension, the resources management dimension, and the value and local wisdom dimension; 2) local knowledge sets from case studies found the identity knowledge such as Baan Uuem history, toponymy and village history, Baan Uuem history in eras: pre-developmental age(cart age), train age, local traditions, and the value and local wisdom of Baan Uuem; 3) the process of local knowledge sets implementation in learning provision; 4) the related condition factors in learning process about local contents; and 5) the promoting guidelines on learning provision about local contents for the community education promotion.

Keyword: Synthesis, Local Knowledge, Community Education

¹ Research Report Funded by Chulalongkorn University

²The Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education Department of Educational Policy, Management, and Leadership Faculty of Education Chulalongkorn University.
e-mail: nattikarn_toon@hotmail.com. Tel.: 089-927-9747

³ Lecturer in Development Education Department of Educational Policy, Management, and Leadership Faculty of Education Chulalongkorn University

⁴ Lecturer in Development Education Department of Educational Policy, Management, and Leadership Faculty of Education Chulalongkorn University

การสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน¹

ณัฐติกาญจน์ สีเหนียง²

อมรรวิชัย นาคทรพรพ³

กรรณิการ์ สัจกุล⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ วัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในมิติต่างๆ 2) สังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากกรณีศึกษา 3) ศึกษากระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชนรวมถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของชุมชนในกระบวนการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่น และ 4) เสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นที่จะมีส่วนส่งเสริมการศึกษาของชุมชนต่อไป โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย 1) การสังเคราะห์งานวิจัย 2) การศึกษากรณีตัวอย่างโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ท้องถิ่นจากการสังเคราะห์งานวิจัย ได้เนื้อหาความรู้เกี่ยวกับ มิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มิติวัฒนธรรม วิถีชีวิต มิติเศรษฐกิจเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ชุดความรู้ท้องถิ่น จากกรณีศึกษา พบว่า มีองค์ความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์บ้านเอื้อม ภูมินามและประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประวัติศาสตร์บ้านเอื้อมแต่ละยุคก่อนการพัฒนา (ยุคเกวียน) ยุครถไฟ ประเพณีท้องถิ่น คุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านเอื้อม 3) กระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้ 4) ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่น และ 5) แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

คำสำคัญ: การสังเคราะห์งานวิจัย ความรู้ท้องถิ่น การศึกษาของชุมชน บ้านเอื้อม

¹ งานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภชประจำปีงบประมาณ 2554
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
e-mail: nattikarn_toon@hotmail.com. Tel.: 089-927-9747

³ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมากว่าครึ่งศตวรรษนับตั้งแต่เริ่มมีแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้ทำให้ชุมชนทั้งในสังคมเมืองและในชนบทต่างก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในอดีตที่เน้นแต่มิติทางด้านเศรษฐกิจและการสร้างความทันสมัย (Modernization) ที่ทำลายฐานการผลิตเดิมของสังคมไทย (ประเวศ วะสี, 2543) นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวิธีการผลิตแบบเดิมกับวิธีการผลิตแบบใหม่และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากแบบยังชีพไปสู่เศรษฐกิจการค้าและการแข่งขันที่ผลักดันให้ภาคการผลิตแบบดั้งเดิมในชนบทตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบ การกระจายรายได้และความเจริญสู่ท้องถิ่นขาดความสมดุล ข้ำเติมให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ยิ่งตกอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และยิ่งกระตุ้นให้มีการทำลายและแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ในชนบทเพื่อความอยู่รอดกลายเป็นวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายที่กัดกร่อนชุมชนท้องถิ่นในภาคชนบทให้ยิ่งอ่อนแอลงไปเรื่อยๆ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ละเลยมิติทางสังคม ยิ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวและปัญหาเด็กเยาวชนที่ตามมาอีกมากมาย

ในส่วนของการศึกษาก็กลับกลายเป็นเครื่องมือที่ยังตอกย้ำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอลง สังคมไทยสร้างระบบคุณค่าแบบรวมศูนย์ คือการให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมส่วนกลางมากกว่าวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทำลายความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนทั้งที่ในความเป็นจริงชุมชนท้องถิ่นคือพื้นฐานสำคัญของสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยผ่านระบบการศึกษาที่พึ่งสะท้อน

อัตลักษณ์ของท้องถิ่น แต่การจัดการศึกษาที่ผ่านมากลับตกเป็นเครื่องมือของวัฒนธรรมแบบรวมศูนย์เน้นความรู้ส่วนกลางมากกว่าความรู้ท้องถิ่น ระบบการศึกษาที่ผ่านมาจึงมีส่วนทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอขาดการตระหนักรู้ถึงรากเหง้าของตนเอง การศึกษาแปลกแยกคนชุมชนท้องถิ่นออกจากความเป็นชุมชนท้องถิ่น ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนมาจากระบบการศึกษาเข้ากับความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นได้ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และ อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2539)

ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ฉบับแก้ไข 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) โดยเฉพาะในมาตรา 27 และ 28 ระบุให้การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม มาตรา 29 ระบุบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวองค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่นเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นและเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการยังได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2541) อันเป็นหลักสูตรแกนกลางที่ใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดทำ “หลักสูตรสถานศึกษา” อีกทีหนึ่ง โดยหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นเพื่อเปิดโอกาสให้สถานศึกษาได้ปรับกระบวนการเรียนการสอน หลากหลายและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน จึงส่งผลให้กระแส “หลักสูตรท้องถิ่น” เริ่มกลับมาได้รับความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามจากกระแสความเคลื่อนไหว นับตั้งแต่ที่มีการใช้หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ได้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติมาโดยตลอดนับตั้งแต่ ปัญหาการจัดหลักสูตรในลักษณะที่เป็นหลักสูตร แกนกลางเชื่อมโยงไปสู่การทำหลักสูตรท้องถิ่น เพราะ กรอบหลักสูตรค่อนข้างกว้าง แม้จะครอบคลุมสาระ ค่อนข้างมากแต่ยังมีจุดอ่อนในทางปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับ สถานศึกษาว่าจะเข้าใจ หลักคิดของคำว่า “หลักสูตร ท้องถิ่น” สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ใดอย่างไรและสิ่งที่สำคัญคือการขาดแรงผลักดันในการ สร้าง “ความรู้ของท้องถิ่น” ที่ชัดเจนและพอเพียงที่จะ ทำให้ครูและผู้บริหารสถานศึกษาตลอดจนผู้ที่ เกี่ยวข้องเกิดความรู้ ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติใน การศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง

จากสภาพปัญหาการขาดแรงผลักดัน ตลอดจนการขาดองค์ความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับความรู้ ท้องถิ่นดังกล่าวส่งผลให้ลักษณะการจัดทำหลักสูตร ท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่ยังเป็นแค่ผิวเผิน ขาดการ เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบกับความรู้ด้านอื่น ทั้งสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณีซึ่งรวมกันเป็น วิถีชีวิตชุมชน ปัญหาเรื่องคุณภาพขององค์ความรู้ เกี่ยวกับท้องถิ่นเกิดมาจากทัศนคติภายในชุมชนเอง โดย ความรู้ดังกล่าวยังเป็นขั้นขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น วรรณกรรม นิทาน ประเพณีวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ตลอดจนโบราณคดี ประวัติศาสตร์อีกจำนวนมากที่ ยังไม่เป็นระบบชัดเจนและยังไม่เชื่อมโยงร้อยเข้าไปเป็น “ความรู้ท้องถิ่น” ที่มีพลังได้ (ยงยุทธ ชูแว่น, 2551)

อย่างไรก็ตามแม้จะมีงานวิจัยจำนวนหนึ่ง ดังที่กล่าวมาที่พยายามสังเคราะห์ความรู้ท้องถิ่นใน แง่มุมต่างๆ แต่ก็ยังไม่อาจนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบที่จะเป็นพลังของชุมชนท้องถิ่น ต่อไปได้ ดังนั้น การขยายผลการสังเคราะห์ชุดความรู้ ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะมี

ส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ของท้องถิ่นอย่าง เป็นรูปธรรมในวงกว้าง ชุดความรู้ท้องถิ่นจะเป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมาก เพราะ เรื่องราวความรู้ที่จำเป็นของท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอด สู่เด็ก เยาวชนและชุมชน สามารถสร้างพลังในการ ขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านการเรียนรู้ บทเรียนจากอดีตของตน และกระบวนการเรียนรู้ ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจ ความรักความหวงแหน ในท้องถิ่น การเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นจะทำให้คนใน ท้องถิ่นเห็นความต่อเนื่อง และเข้าใจสังคม วัฒนธรรม และเท่าทันการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในมิติต่างๆ
2. เพื่อสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากกรณี ศึกษา
3. เพื่อศึกษากระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่น ไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน รวมถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่น
4. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาท้องถิ่นที่จะมีส่วนส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

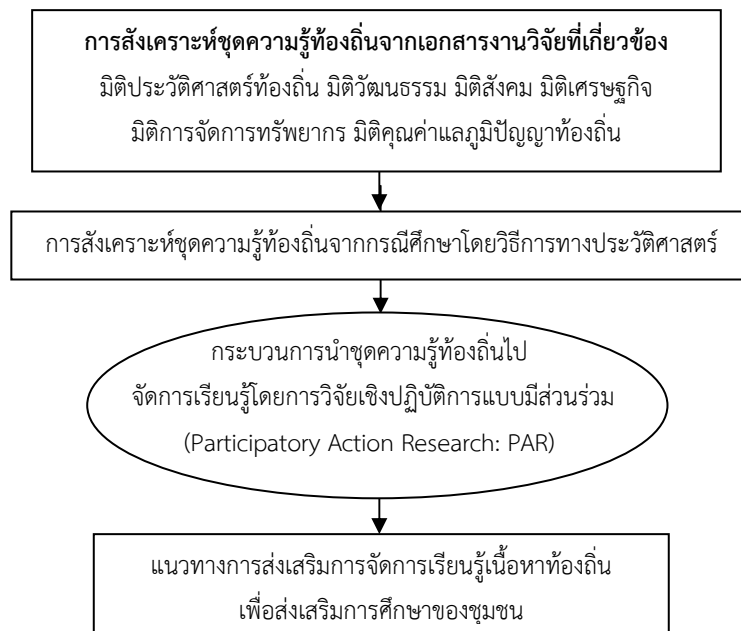
ขอบเขตด้านเนื้อหา เอกสารงานวิจัยและ วิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ท้องถิ่น การทำงานร่วมกันของชุมชนและโรงเรียนใน มิติต่างๆ โดยจะคัดเลือกงานตั้งแต่ ปี 2540-ปัจจุบัน เนื่องจากช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ตื่นตัวการ ทำวิจัยท้องถิ่นมากที่สุดโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของชุมชน และ

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ของท้องถิ่น ได้กำหนดกรอบเนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางในการสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นโดยแบ่งเป็น 6 มิติ ได้แก่ มิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มิติทางวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม มิติการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มิติคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยโดยการสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในมิติต่างๆ เพื่อนำชุด

ความรู้ท้องถิ่นมาเป็นกรอบในการวิจัยภาคสนามโดยการสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากกรณีศึกษาโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์และกระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน รวมถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นโดยการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม และการถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นที่จะมีส่วนส่งเสริมการศึกษาของชุมชนต่อไป

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research approach) การดำเนินการวิจัย ครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน โดยใช้วิธี 1) การสังเคราะห์งานวิจัย (Research synthesis) 2) การศึกษากรณีตัวอย่างโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research-PAR)

ขั้นตอนที่ 1 การสังเคราะห์งานวิจัย (Research synthesis) กำหนดกรอบแนวทางสังเคราะห์โดยการ

1. **คัดเลือกแหล่งข้อมูล** ที่จะศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ เพื่อการสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่น โดยศึกษาจากหน่วยงานที่มีการทำงานวิจัยและการทำงานในพื้นที่ในประเด็นการทำงานร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้ความรู้ท้องถิ่น การส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

2. คัดเลือกเอกสาร งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น องค์ความรู้ท้องถิ่นในมิติต่างๆ โดยจะคัดเลือกงาน ตั้งแต่ปี 2540-ปัจจุบัน มิติละ 10 เรื่อง เนื่องจากช่วง ระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ตื่นตัวการทำวิจัยท้องถิ่น มากที่สุดโดยแบ่งเนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางในการ สังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นโดยแบ่งเป็น 6 มิติ ได้แก่ มิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มิติวัฒนธรรม มิติสังคม มิติ เศรษฐกิจ มิติการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมิติคุณค่า และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกรอบมิติ ดังกล่าวได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2

3. การสังเคราะห์งานวิจัย โดยการสรุป ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัย โดยบรรยายให้เห็นถึง ความสัมพันธ์หรือขัดแย้งกันอย่างไร สิ่งที่ได้จากการ สังเคราะห์งานวิจัยคือ ข้อสรุปจากงานวิจัยหลายๆ เรื่องในปัญหาเดียวกันและบรรยายข้อค้นพบที่ได้ จากงานวิจัยแต่ละเรื่องทำให้เห็นถึงความเหมือน ความขัดแย้ง และข้อค้นพบใหม่ในงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษากรณีตัวอย่าง (Case-study)

1. ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre- research phase) เพื่อให้ผู้วิจัยและชุมชนมีความพร้อมเข้ามามี ส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิด สัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัย เข้าไปแนะนำตัวกับผู้นำชุมชนต่างๆ สร้างความคุ้นเคย กับชาวบ้านและขอคำแนะนำแนวทางการเก็บข้อมูล

1.1 การคัดเลือกชุมชน ด้วยการเลือก พื้นที่แบบเจาะจง (Purposive sampling)

(1) ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่มีชุดความรู้ ท้องถิ่นครอบคลุมทั้ง 6 มิติ ได้แก่ มิติประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น มิติวัฒนธรรม มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ มิติการ

จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมิติคุณค่าและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นพื้นที่ที่มีโรงเรียนทำงาน ร่วมกับชุมชนรวมทั้งมีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

(2) ชุมชนที่เป็นพื้นที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อทำการเก็บข้อมูลภาคสนามคือ ตำบลบ้านเอื้อม จังหวัดลำปาง เนื่องจากตำบลบ้านเอื้อมประกอบด้วย 15 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีความรู้ท้องถิ่นครอบคลุม มิติต่างๆ อีกทั้งเป็นชุมชนยังไม่มีการทำวิจัยเรื่อง ชุดความรู้ท้องถิ่นจึงเหมาะสมที่จะทำวิจัยเชิงปฏิบัติ การณ์แบบมีส่วนร่วม ในด้านผู้นำมีความพร้อมและ ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยและสิ่งที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนในตำบลบ้าน เอื้อม ซึ่งเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการจัด การศึกษาโดยชุมชน

1.2 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up rapport) ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้นำ ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านเอื้อม ในการจัดเวที ระดมความคิดเห็นขึ้นในชุมชนในวันที่ 5 เมษายน 2554 เพื่อแนะนำผู้วิจัย จุดประสงค์ของการวิจัยและ ความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน มีการระดมความคิดเห็นในการจัดการเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์อัน ดีระหว่างผู้วิจัยและชุมชนในการกำหนดกรอบการ ทำงานร่วมกัน

2. ระยะการทำวิจัย

ตำบลบ้านเอื้อมมีความรู้ท้องถิ่นที่หลากหลาย ครอบคลุมทุกมิติแต่ปัญหาที่สำคัญคือขาดการสืบค้น และรวบรวมอย่างเป็นระบบ การศึกษาความรู้ท้องถิ่น จึงมีความสำคัญที่จะต้องใช่วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ สำคัญมากต่อการร้อยเรียงวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของ ผู้คนในการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ นำไปสู่ความเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

การเก็บข้อมูลความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อม โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ดำเนินการวิจัยโดยผู้วิจัยชาวบ้านช่วยกันสืบค้นและรวบรวมความรู้ท้องถิ่นดังกล่าวเพื่อไปสู่กระบวนการนำความรู้ท้องถิ่นมาจัดการศึกษาต่อไป

2.1 ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์

กระบวนการค้นคว้าความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อมและวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ต้องพยายามสืบหาและรวบรวมหลักฐานตลอดเวลาการศึกษา ทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำราพื้นเมืองต่างๆ หลังจากได้ทำการรวบรวมและคัดเลือกหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ลำดับต่อมาคือ ตรวจสอบวิเคราะห์ การมุ่งวิเคราะห์และพิสูจน์หลักฐานว่าเป็นของจริงหรือของปลอม ผู้เขียนหรือผู้เรียบเรียงหรือผู้บันทึกเป็นใคร บุคลิกภาพ อุปนิสัย ตำแหน่งหน้าที่ การงานและคุณสมบัติอื่นๆ เป็นที่ยอมรับในชุมชนหรือไม่ อายุของเอกสาร ลักษณะของภาษาที่ใช้เป็นภาษาโบราณที่สอดคล้องกับระยะเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเช่น เพลงขอพระคุณแม่ เพลงอาลัย แม่เพ็ญ เป็นต้น และการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมื่อหลักฐานผ่านการวิเคราะห์และประเมินค่าลักษณะของเอกสารแล้ว จะตีความหลักฐานอย่างมีระเบียบวิธี โดยเริ่มจากการแปลความหมาย อย่างเช่น ปีสาดำราโบราณ ภาพพระภูวัตบ้านสัก เพลงขอพระคุณแม่ เพลงขออาลัยแม่เพ็ญ

2.2 การสังเคราะห์ความรู้ท้องถิ่น การนำข้อมูลที่เป็นจริงพร้อมด้วยคำอธิบาย คำวิพากษ์วิจารณ์ข้อคิดเห็นและข้อสรุปมาผสมผสานเป็นความเรียงหรือคำบรรยายเข้าด้วยกัน

หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อมหลักฐานชั้นต้น (Primary sources) ได้แก่ พงศาวดารท้องถิ่นภาคเหนือ พงศาวดารล้านนา ตำนาน เป็นเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์

ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณหาจุดกำเนิดไม่ได้ เนื้อเรื่องของตำนานส่วนมากจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองหรือชุมชนสมัยดั้งเดิม ได้แก่ ตำนานเจ้าทิพย์ช้าง ตำนานภาพพระภูวัตบ้านสักและบันทึกโบราณ ได้แก่ ปีสาดำราโบราณที่เขียนตำรายาและตำราฤกษ์ยามและหลักฐานชั้นรอง (Secondary sources) คือ หลักฐานที่ทำขึ้นภายหลังการเกิดเหตุการณ์นั้นๆ หรือเป็นการศึกษาและนำมาบันทึกในการศึกษาความรู้ท้องถิ่นใช้หลักฐานชั้นรองมากเนื่องจากในชุมชนหลักฐานชั้นต้นหลงเหลืออยู่น้อยมาก หลักฐานชั้นรองจึงเป็นสิ่งที่เป็แนวทางในการเก็บข้อมูล ได้แก่ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ รายงาน บทความ หนังสือ ตำราต่างๆ และประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral history) คือ การเล่าข้อมูลในลักษณะการรำลึกเหตุการณ์ที่ผู้เล่ามีประสบการณ์โดยตรง

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้โดยการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

1. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem identification and diagnosis) เมื่อได้สืบค้นความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อมในมิติต่างๆ พบว่าปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดการรวบรวมความรู้ท้องถิ่นดังกล่าวอย่างเป็นระบบและขาดการถ่ายทอดให้กับเยาวชนและคนในชุมชน อีกทั้งความรู้ท้องถิ่นดังกล่าวหากจะมีการสืบทอดอย่างยั่งยืนต้องมีการเชื่อมต่อเข้ากับการศึกษาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน

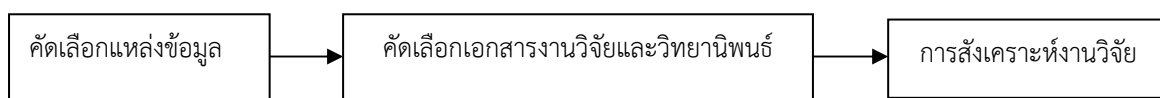
2. การร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน กระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านระดมความ

คิดเห็นร่วมกันในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ความรู้อ้างอิง เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้อ้างอิงดังกล่าวอย่างเป็นระบบและถ่ายทอดให้กับเยาวชนและคนในชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ ในชุมชนโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในดำเนินการวิจัยโดยผ่านการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

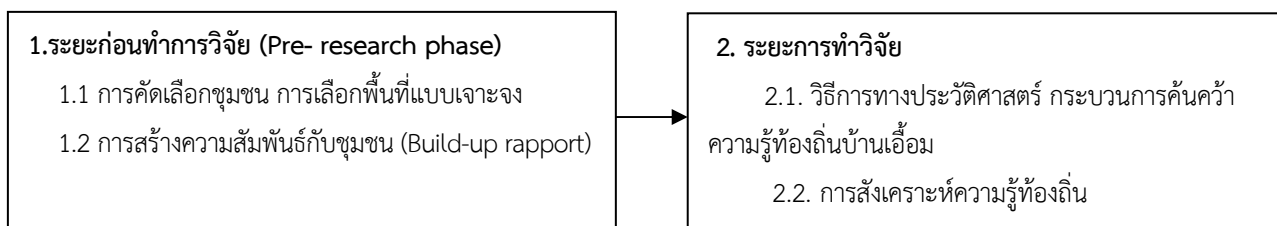
3. ระยะเวลาติดตามและสรุปบทเรียน (Monitoring and evaluation phase) ผู้วิจัยจะร่วมกับชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ และจัดเวทีชาวบ้าน โดยใช้วิธีการเสวนาระดมความ

คิดเห็นเพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนรวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านจัดเวทีถอดบทเรียน ผู้วิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเอื้อม ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรตำบลบ้านเอื้อม ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาของท้องถิ่น ผู้อำนวยการ คณะครู และนักเรียนโรงเรียนโป่งหลวงวิทยารัชชมงคลเกษกและการศึกษานอกระบบบ้านเอื้อม ได้ร่วมกันสรุปบทเรียนจากการสืบค้นความรู้อ้างอิงบ้านเอื้อมในมิติต่างๆ และกระบวนการนำความรู้อ้างอิงไปจัดการศึกษา รวมทั้งนำเสนอแนวทางการนำชุดความรู้อ้างอิง ไปส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

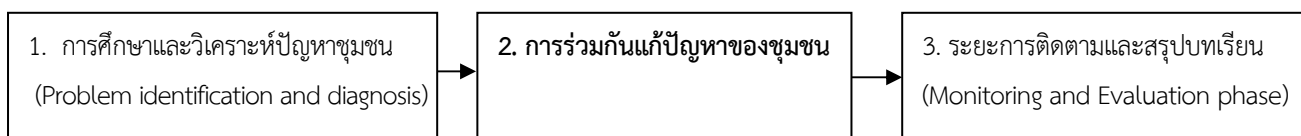
ขั้นตอนที่ 1 การสังเคราะห์งานวิจัย (Qualitative Synthesis)

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษากรณีตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยภาคสนาม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action)

ภาพประกอบ 2 สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนได้แก่ 1) องค์ความรู้ที่อิงถิ่นจากการสังเคราะห์งานวิจัย 2) ความรู้ที่อิงถิ่นบ้านเอื้อมจากการสืบค้นความรู้ที่อิงถิ่นโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ 3) กระบวนการนำชุดความรู้ที่อิงถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน และ 4) แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาที่อิงถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

1. **องค์ความรู้ที่อิงถิ่นจากการสังเคราะห์งานวิจัย** พบว่า ชุดความรู้ที่อิงถิ่นในมิติต่างที่มีส่วนส่งเสริมการศึกษาของชุมชนนั้นมีเนื้อหาความรู้ที่อิงถิ่นดังนี้

1) **ความรู้มิติประวัติศาสตร์ที่อิงถิ่น** เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและบริบทของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ในแต่ละยุคสมัยว่าอะไรคือความสำเร็จอะไรคือความล้มเหลวในอดีตกระบวนการปรับตัวในชุมชน นอกจากนี้ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนและระหว่างชุมชนภายนอกซึ่งเป็นประสบการณ์ร่วมกันของคนในชุมชนซึ่งองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ที่อิงถิ่นได้จากการศึกษาดังนี้ **ตำนานและประวัติศาสตร์ที่อิงถิ่น การเปลี่ยนแปลง พื้นที่คน และเวลา**

2) **ความรู้มิติวัฒนธรรม** ได้แก่ **ความเชื่อและประเพณี** ความเชื่อด้านศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดประเพณีที่อิงถิ่น การให้ความสำคัญของการนับถือผีบรรพบุรุษ ทำให้เกิดประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีที่เกิดจากการดำรงชีวิต ประเพณีที่เกิดจากการทำมาหากิน **อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม** ได้แก่ คติความเชื่อ ภาษา อาหารการกิน การแต่งกาย สิ่งเหล่านี้สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ **การผสมกลมกลืนและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม** การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชุมชน

เกิดจากการที่ชุมชนติดต่อกับสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปและสิ่งที่สำคัญก็คือชุมชนได้ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ที่มีผลต่อจากการพัฒนาที่ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน

3) **มิติเศรษฐกิจ** ได้แก่ **เศรษฐกิจชุมชน** การรวมกลุ่มของภาคประชาชนที่แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนในการรวมตัวกันสร้างอาชีพ และบริหารจัดการภายในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ค้นพบในงานวิจัยว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จได้ **เศรษฐกิจพอเพียง** การนำหลักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันมาใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและนำไปสู่การพึ่งตนเองได้งานวิจัยในช่วง พ.ศ. 2540-2555 นี้ มีเนื้อหาความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นเพราะกระแสพระราชดำริสการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-9-10 ทำให้การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นมากที่สุด

4) **มิติสังคม** ได้แก่ **แนวคิดประชาสังคม** เป็นกระบวนการกลุ่มที่สร้างการเรียนรู้ร่วมกันที่จะเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการภายในชุมชนเอง มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน และ**ชุมชนเข้มแข็ง** การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนโดยร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจมีอำนาจในการบริหารจัดการตนเองมีพลังในการต่อรองและประสานผลประโยชน์กับหน่วยงานภายนอกชุมชน และพึ่งตนเองได้

5) **มิติการจัดการทรัพยากร** การจัดการป่าและน้ำของชุมชนในงานวิจัยส่วนใหญ่ เป็นองค์ความรู้

ด้านพิธีกรรมที่ชาวบ้านประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่า โดยใช้วิธีการสังเกตธรรมชาติผสมผสานกับความเชื่อที่ควบคุมคนในชุมชนให้ช่วยกันรักษาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อเรื่องป่าและน้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ความเชื่อเรื่องขวัญและวิญญาณป่า ความเชื่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า เหล่านี้ล้วนเป็นความเชื่อที่แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมในบริบทของชุมชนที่ต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เหมือนกันคือวิถีคิดของชาวบ้านที่ให้คนร่วมใจรักษาทรัพยากร ท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลาน

6) มิตินคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น
องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในงานวิจัยแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ องค์ความรู้ส่วนใหญ่ในระยะนี้ เน้นการสืบทอด พิธีกรรม และนำองค์ความรู้ต่างๆ ไปใช้ในชุมชน ซึ่งมีองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อม
เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมที่ต้องใช้ทักษะในการพึ่งพาสิ่งแวดล้อม เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ **ความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกัน** เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาชีพการทำมาหากิน การแพทย์พื้นบ้าน ความรู้เหล่านี้ทำให้ทราบประวัติความเป็นมายาวนานบอกเล่าความเป็นมา เป็นไปของชุมชนได้ สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็จะมีอาชีพที่แตกต่างกันไป **ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ** เช่น กระบวนการสืบทอดความเชื่อที่มีต่อพิธีกรรมต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนยังคงสืบทอดความคิดต่อสิ่งต่างๆ ให้คงอยู่ในชุมชนได้ องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2540-2555 นี้ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา กับระบบอื่นๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมากกว่า

ที่จะมุ่งสืบค้นความรู้ด้านภูมิปัญญาและการถ่ายทอด

2. ความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อมจากการสืบค้นความรู้ท้องถิ่นโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ พบว่าบ้านเอื้อมมีองค์ความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนตระหนักเห็นคุณค่าของความรู้เหล่านั้น เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในยุคต่างๆ สร้างการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชน รวมทั้งเห็นพลังของชุมชนในการปรับตัวและรักขององค์ความรู้และภูมิปัญญาไว้อยู่คู่ชุมชนได้ในปัจจุบัน สร้างความภาคภูมิใจและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนลุกขึ้นมาร่วมกันสืบทอด รื้อฟื้น และวางแผนให้กับเยาวชนคนรุ่นหลังต่อไป องค์ความรู้ของบ้านเอื้อมมีดังนี้

ตำนานเจ้าหนานทิพย์ช้างเจ้าผู้ครองนครลำปาง ซึ่งเป็นตำนานของท้องถิ่นอย่างแท้จริงจากการค้นคว้าเอกสารพงศาวดารไทยถิ่นเหนือได้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเจ้าทิพย์ช้างและตำบลบ้านเอื้อม ซึ่งนิทานประจำถิ่นลำปางที่กำลังจะหายสาบสูญพร้อมกับสภาพชุมชนที่เป็นบ้านร้างมานาน คือ บ้านร้างป่าหนาดคำ ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง นิทานเรื่องปิ่นทิพย์ช้างกับว่องหุปีมปา จึงเป็นนิทานที่เหลืออยู่ในตระกูลชาวหอคำในเวียงนครลำปาง

ภูมินามบ้านเอื้อม องค์ความรู้ในการตั้งชื่อหมู่บ้านทุกหมู่บ้านล้วนตั้งชื่อมาจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ด้านภูมิศาสตร์ของชุมชน และเหตุการณ์ในขณะนั้น ภูมินาม จึงเปรียบเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นของชุมชนบ้านเอื้อมโดยแท้จริง ชื่อหมู่บ้านมีประวัติความเป็นมาหนึ่งเดียวในประเทศ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ชุมชนควรสืบทอดความเป็นมาเหล่านี้ให้คนรุ่นหลังได้เกิดความภาคภูมิใจในความรู้ภูมิปัญญาของคนโบราณ ในการตั้งชื่อที่เป็นมรดกของลูกหลานในชุมชน

ภาษา บ้านเอื้อมใช้ภาษาเมืองเป็นภาษาพูด แต่มีคำพูดเรียกชื่อต่างๆ ที่ไม่เหมือนคำเมืองลำปาง และคำเมืองภาคเหนือ ที่เป็นคำพูดสื่อสารที่คนในชุมชนใช้เรียก คน สัตว์ สิ่งของ อาหาร เหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ด้านภาษาที่คนในชุมชนควรร่วมกันอนุรักษ์ เพราะนับวันเริ่มจะกลืนกลายไปกับภาษาเมืองลำปาง คำเมืองภาคเหนือ และภาษากลาง

ความเป็นอยู่การทำมาหากิน ความเพียงพอในการดำรงชีวิต บ้านเอื้อมมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และพอเพียงในอดีต แม้ในปัจจุบันจะผ่านการพัฒนาแต่ละยุคสมัย ความเจริญต่างๆ ไหลบ่าเข้ามาในชุมชน แต่สภาพของชุมชนไม่ต่างจากเดิมมากนัก คนในชุมชนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนก็คือวัดเหมือนในอดีต การให้ความสำคัญของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการนับถือผู้นำชุมชน เป็นศูนย์กลางของกลไกต่างๆ ในชุมชน และที่สำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ในการทำมาหากินได้เป็นอย่างดีคือ “การเอามื้อ เอววัน” ของคนในชุมชนที่ร่วมกันลงแรงในการทำนา หรือที่เรียกกันว่า “ลงแขกเกี่ยวข้าว” ที่หลายชุมชนได้เปลี่ยนเป็นการจ้างงานเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนปรับตัวและอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนาความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่สร้างการรู้เท่าทันการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญร่วมกัน

อาหาร ตั้งแต่อดีตคนบ้านเอื้อมรับประทานอาหารด้วยความเชื่อว่าอาหารต่างๆ เป็นยาอะไรที่ควรกิน อะไรเป็นอาหารต้องห้ามของคนวัยต่างๆ รวมทั้งคติความเชื่อในเรื่องการกินยังคงสืบทอดมาในยุคปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่เป็นความรู้ของคนโบราณ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาในการกินอยู่ การรักษาและสืบทอด เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตกับชุมชนเป็นอย่างมาก

เนื่องจากปัจจุบัน คนในชุมชนเห็นความสำคัญของคุณค่าขององค์ความรู้เหล่านี้ค่อยๆ ลดลง ซึ่งองค์ความรู้เรื่องอาหารเป็นความรู้ ความเชื่อของคนในชุมชนที่ลูกหลานควรได้เรียนรู้และสืบทอด นอกจากจะสร้างความภาคภูมิใจในความรู้ท้องถิ่นแล้วยังนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้อีกด้วย

การดูแลสุขภาพ ในอดีตบ้านเอื้อมมีการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรพื้นบ้านที่หาได้ในชุมชน และความเชื่อเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน แม้ผ่านการพัฒนาหลายยุคสมัยแต่การดูแลสุขภาพของคนบ้านเอื้อมยังคงดูแลสุขภาพ ด้วยการรักษาด้วยสมุนไพรและแพทย์พื้นบ้านควบคู่ไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ให้ความสำคัญของยาสมุนไพรและความเชื่อของบรรพบุรุษซึ่งในปัจจุบันความรู้เหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปจากชุมชนเนื่องจากขาดคนสืบทอด และการรักษาแผนปัจจุบัน เข้ามาแทนที่ การศึกษาความรู้เหล่านี้จึงเป็นการสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ของบ้านเอื้อมให้ร่วมกันรักษาและสืบทอดให้อยู่คู่ชุมชนต่อไป

พิธีเลี้ยงผีป่าโฮง และการสืบชะตาแม่น้ำ
พิธีกรรมการจัดการป่าและน้ำของชุมชน องค์ความรู้ที่สำคัญในการจัดการป่าและน้ำของชุมชนบ้านเอื้อมคือพิธีกรรมของชุมชนที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เคารพธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของชุมชน เป็นความรู้ในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในเรื่องของความเชื่อในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน พิธีกรรมเหล่านี้เป็นความรู้ของบ้านเอื้อมที่สำคัญที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าและน้ำให้กับคนรุ่นหลัง ซึ่งในปัจจุบันยังคงอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งทำมาหากินให้กับคนในชุมชน ความรู้เหล่านี้สร้างความตระหนักรู้เท่าทันการพัฒนาที่จะรักษาทรัพยากร สิ่งแวดล้อมเคารพในพิธีกรรมที่รักษาทรัพยากรเหล่านี้ให้เป็นสมบัติของชุมชนต่อไป

กฎระเบียบชุมชน ความรู้ท้องถิ่นในการสร้างเสถียรภาพทางสังคม เป็นองค์ความรู้ที่รักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน การที่บ้านเอื้อมสามารถใช้กฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมา โดยความเห็นชอบของคนในชุมชนได้นั้นเพราะบ้านเอื้อมให้ความสำคัญของผู้นำชุมชนที่มีมาแต่อดีต ผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นผู้นำที่รักษากฎและควบคุมให้ชุมชนอยู่ในความสงบและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ รวมทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ที่ทำให้ชุมชนรักษากฎระเบียบสืบทอดมาในปัจจุบันความรู้เหล่านี้สะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบ้านเอื้อมที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบ และยึดมั่นในความเชื่อและภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ ท่ามกลางกระแสการพัฒนา

ประเพณีตานก๋วยสลาก และประเพณีปีใหม่เมือง เป็นประเพณีประจำชุมชนซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมการนับถือบรรพบุรุษของคนบ้านเอื้อม เป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษและคนในครอบครัวที่ล่วงลับซึ่งเป็นการจัดงานใหญ่กว่าชุมชนทางภาคกลางและภูมิภาคอื่นๆ สะท้อนถึงการนับถือผีบรรพบุรุษของคนเหนือที่มีมาช้านาน และรักษาสืบทอดมาอยู่ปัจจุบัน รวมทั้งประเพณีสงกรานต์หรือปีใหม่เมืองที่ถือว่าเป็นวันที่สำคัญของคนในชุมชนมากกว่าวันสิ้นปี เป็นการสะท้อนความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนในชุมชนเป็นความรู้ท้องถิ่นที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนยังคงสามัคคีร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ประเพณีนี้เหล่านี้มีคุณค่าต่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลัง โดยผ่านพิธีกรรมและประเพณีสร้างความภาคภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นที่ร้อยวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ให้เห็นคุณค่าและร่วมกันสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านเอื้อม เป็นความรู้ท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนบ้านเอื้อมในยุคสมัยต่างๆ **เพลงขอบ้านเอื้อม** เป็นเพลงขอที่สะท้อนถึง

บริบททางสังคม สิ่งแวดล้อม บันทึกเหตุการณ์ ค่านิยม ความเชื่อของคนบ้านเอื้อมในยุคการพัฒนา ที่เข้ามาในชุมชน เป็นบันทึกที่สำคัญของคนในชุมชน แสดงถึงภูมิปัญญาในการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านเพลงพื้นบ้านให้ลูกหลานได้เห็นคุณค่าของยุคสมัยต่างๆ และ**ภาพพระบฏวัดบ้านสัก** เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในเรื่องศิลปกรรมท้องถิ่น คติ ความเชื่อของคนในชุมชน ที่ร่วมกันอนุรักษ์และหวงแหนไว้ให้ลูกหลานรวมทั้ง **ปัสสาวะดำโรธา** ที่บันทึกองค์ความรู้ในเรื่องยาสมุนไพร ตำราฤกษ์ยามในพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นความรู้ที่เป็นมรดกของชุมชนที่สร้างความภาคภูมิใจในความรู้ท้องถิ่นของตนและร่วมกันสืบทอดให้ลูกหลานในชุมชน เป็นความรู้ที่เป็นพลังของชุมชนในการปรับตัวและอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนา

3. กระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนในการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเอื้อม ในการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่น โดยเริ่มจากศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนด้วยการระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยการจัดเวทีระดับความคิดเห็น ซึ่งมีความคิดเห็นที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ซึ่งได้มีมติร่วมกันในการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ความรู้ท้องถิ่นบ้านเอื้อม 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) ย้อนรอยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านเอื้อม การเรียนรู้โดยการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ชุมชนชนร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมสร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน สืบทอด

ประวัติศาสตร์ชุมชนให้กับลูกหลาน 2) สื่อการเรียนรู้ชุมชน โดยการตั้งคณะกรรมการจัดทำสื่อการเรียนรู้ ด้วยการนำองค์ความรู้ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่มารวบรวมและเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนและบุคคลภายนอก รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์ความรู้ท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป 3) การปฏิบัติการทำไม้กวาดดอกหญ้า การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน และการสร้างการดำรงชีวิต อย่างพอเพียงให้กับคนในชุมชน และขั้นสุดท้ายการถอดบทเรียนกระบวนการจัดการเรียนรู้ จากกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม พบว่า กระบวนการเรียนรู้นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม สร้างการสำนึกรักบ้านเกิด และภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนในชุมชน สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นคือชุมชนการเห็นความสำคัญของการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและแกนนำมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนรวมทั้งส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้น ระบบเครือข่าย แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีความหลากหลาย และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นมีบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งความช่วยเหลือจากภาครัฐ นอกจากนี้วัฒนธรรมจังหวัดต้องเข้ามาสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

4. แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน คือ การสร้างพลังชุมชนบนฐานของทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเครือข่ายทางสังคม เป็นแนวทางที่สำคัญในการสร้างพลังของท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนด้วยมีส่วนร่วม

ร่วม ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมแก้ปัญหาในการบริหารจัดการศึกษาทำให้แนวคิดการจัดการศึกษา บ้าน วัด โรงเรียน เป็นแนวคิดบ้านหรือชุมชนเป็นฐานที่สำคัญที่ชัดเจนให้เห็นในชุมชน ปฏิบัติตามวัฒนธรรม ประเพณีและจารีต วัดเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนยังคงรักษาความดีงาม โรงเรียนเป็นสถาบันที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ สืบสาน ค่านิยมอันดีงามให้กับเยาวชน การจัดการศึกษาแบบบ้าน วัด ชุมชน จึงเป็นการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างพลังและความเข้มแข็งให้กับชุมชน แต่อย่างไรก็ตามตำบลบ้านเอื้อมมีพื้นฐานที่ชุมชนใกล้ชิดกับวัดมาโดยตลอด การจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน เพื่อการสร้างเครือข่ายเพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างและพัฒนาการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นของตำบลบ้านเอื้อมเป็นการจัดการศึกษาที่สนับสนุนให้ได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จากสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ โดยสร้างให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในรูปแบบของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาที่ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งแหล่งเรียนรู้ของตำบลบ้านเอื้อมจากการสืบค้นและจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันพบว่า มีแหล่งการเรียนรู้ 2 ประเภทคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่และการสร้างเครือข่ายเพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่ามีเครือข่ายภายในการเรียนรู้อยู่หลายกลุ่ม ได้แก่ เครือข่ายผู้นำ เครือข่ายสถานศึกษา เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายผู้ประกอบการ เครือข่ายการปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคเอกชน

การอภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัยผู้วิจัยได้อภิปราย

ถึงผลการวิจัยการสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม และจากการเสวนาแสดงความคิดเห็น

ชุดความรู้ท้องถิ่นจากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย การสังเคราะห์งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ใน 6 มิติ ทั้งหมด 60 เล่มได้แก่ มิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มิติวัฒนธรรม มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม มิติการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมิติคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยงานวิจัยทั้งหมดอยู่ในช่วงเวลา พ.ศ. 2540-2555 เนื่องจากในช่วงนี้กระแสนงานวิจัยต้นตัวที่สุดมีการจัดตั้งฝ่ายวิจัยท้องถิ่นขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม 2541 โดยจัดตั้งสำนักงานภาค (สกว. สำนักงานภาคปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยยุทธศาสตร์ที่สำคัญเน้นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นให้ “คน” ในชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อกำหนดโจทย์ คำถามวิจัย การทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบการวิจัย และการวางแผนปฏิบัติการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติจริงเพื่อสร้างรูปธรรมในการตอบโจทย์วิจัย หรือแก้ปัญหาในพื้นที่วิจัย การประเมินและสรุปบทเรียน เน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยชาวบ้าน คนในชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ ข้าราชการ นักพัฒนา และผู้ทรงคุณวุฒิที่จะได้เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความรู้และกลไกการจัดการปัญหาและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่การวิจัย ทำให้เกิดการตื่นตัวในการทำวิจัยที่จะสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นขึ้นมา

งานวิจัยในมิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงก่อนปี 2540 การศึกษาเรื่องราวท้องถิ่นต่างเน้นศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ มากกว่างานวิจัยประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นจนมีกระแสการวิจัยท้องถิ่นเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ เป็นงานวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบค้น มีงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดขึ้นโดยเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในกรอบของการศึกษาคน พื้นที่ และเวลา งานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจความรู้ท้องถิ่นในมิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น องค์ความรู้จากการศึกษาของนักวิชาการที่ปรากฏให้เห็นในประเด็นที่เหมือนกันคือ นักวิชาการในสายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นได้พยายามทำความเข้าใจถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้ท้องถิ่น ในบริบทที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจแบบแผนวิถีปฏิบัติของคนในท้องถิ่นๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมที่คนในสังคมถือปฏิบัติ ส่วนในประเด็นที่แตกต่างกัน คือ 1) นักวิชาการสายประวัติศาสตร์เลือกอธิบายถึงการเข้าใจองค์ความรู้ท้องถิ่น ว่าควรให้ความสนใจถึงกระบวนการสร้างวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติ ในห้วงเวลาดังกล่าว โดยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในช่วงนั้นๆ ที่ได้ผ่านการถ่ายทอดความทรงจำ ประวัติศาสตร์ของชุมชนซึ่งก่อให้เกิดความหมายสำนึกทางประวัติศาสตร์ 2) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การทำความเข้าใจความต่อเนื่อง การได้มาซึ่งองค์ความรู้ท้องถิ่นนั้น บริบทที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจแบบแผนวิถีปฏิบัติของคนในท้องถิ่นๆ นั้น โดยสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การพัฒนา และการปรับตัวของท้องถิ่นนั้นๆ กับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป 3) การเลือกวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ตนศึกษา โดยพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนนั้นๆ เพื่อจะวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดแก่นุชชย์และสังคมในมิติที่ตนศึกษา

งานวิจัยในมิติวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจความรู้ท้องถิ่นในมิติวัฒนธรรมนั้น องค์ความรู้จากการศึกษาของนักวิชาการที่ปรากฏให้เห็นประเด็นที่เหมือนกันของงานวิจัยในช่วงนี้คือ งานการศึกษาท้องถิ่นในมิติอัตลักษณ์ เป็นงานที่เปิดพื้นที่และโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างและแสดงภาพท้องถิ่นผ่านอัตลักษณ์ของตนเอง โดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจภาพของอัตลักษณ์ที่มีความเคลื่อนไหว (Movement) มากกว่าการมองอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในภาพหยุดนิ่งและตายตัว (Static) และการศึกษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในการต่อสู้เชิงอำนาจจากส่วนกลาง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการแย่งชิงพื้นที่ในการก่อสร้างอัตลักษณ์ของตนให้ดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงมุมมองที่สอง คือ การศึกษาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรมอื่นๆ โดยศึกษาถึงการปรับตัว การหลอมรวม การผสมผสาน เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมนั้นๆ

งานวิจัยในมิติเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจความรู้ท้องถิ่นในมิติเศรษฐกิจนั้น องค์ความรู้จากการศึกษาของนักวิชาการที่ปรากฏให้เห็นในงานวิจัยแต่ละเล่มประเด็นที่เหมือนกัน การศึกษาสภาพของท้องถิ่นมีรูปแบบของโครงสร้างและเนื้อหาต่างๆ เหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมากในทั่วทุกภาค คือภาพของท้องถิ่นนั้นมีลักษณะแบบชุมชน อิงการผลิตแบบเกษตรกรรม ทำการผลิตเพื่อยังชีพและถือครองที่ดินร่วมกันโดยมีระบบผู้อาวุโสเป็นสถาบันการปกครองท้องถิ่น โดยมีปัจจัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเอื้ออำนวย ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความผูกพันที่เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้นในท้องถิ่น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใต้ความเชื่อที่เป็นลักษณะพื้นบ้าน ซึ่งช่วยเสริมความสัมพันธ์ทางด้านต่างๆ ไว้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น ท้องถิ่นได้ดำรงฐานะในลักษณะ

ดังกล่าวนี้สืบต่อกันเป็นเวลายาวนานโดยผ่านการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคการพัฒนาที่เน้นการบริโภคนิยม ภาพของท้องถิ่นในมุมมองของเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความสัมพันธ์กับภายนอกในมิติต่างๆ การปรับตัวและการต่อสู้ทางวัฒนธรรมก็ได้รับความสนใจมากขึ้นเมื่อท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของรัฐและทุนที่ส่งผลให้ท้องถิ่นเกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องวิถีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic mode of production) ประเด็นที่แตกต่างกัน เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยเข้าสู่ยุคบริโภคนิยมส่งผลให้นโยบายในการพัฒนาประเทศที่ต้องเน้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดขนาดใหญ่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยจาก การพัฒนาส่งผลให้ภาพการศึกษาท้องถิ่นที่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลอิสระที่ออกมาใน 2 มิติแรกคือ ภาพการคงอยู่ของท้องถิ่น ในการพลิกฟื้นระบบเศรษฐกิจของตนเองโดยการหันกลับมาพึ่งพิงเศรษฐกิจของชุมชนมากกว่าการพึ่งพิงจากส่วนกลาง มิติที่สองคือ ภาพการล่มสลายของท้องถิ่นจากการนำนโยบายบริโภคนิยมเข้ามาสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นเปลี่ยนรูปแบบวิถีการผลิต ส่งผลให้เกิดการแตกสลายของสถาบันครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เหตุการณ์ดังกล่าวได้รับการพลิกฟื้นจากผู้นำชุมชนที่หันกลับมาพัฒนาท้องถิ่นตนเอง โดยการหันกลับมาใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงในการใช้ทรัพยากรและการจัดการในการอยู่ร่วมกันในท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่จะดูแลทรัพยากรของตนเองได้

งานวิจัยในมิติสังคม ประเด็นที่เป็นจุดร่วมเดียวกันคือ งานวิจัยนำเสนอความรู้ท้องถิ่นในมิติสังคม ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมของระบบสังคมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเป็นการศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวของคนในท้องถิ่นเพื่อปรับ

ความสัมพันธ์กับชนชั้นอำนาจหรือผู้ปกครอง ประเด็นที่แตกต่างกันในมิติแรกการนำเสนอภาพ การเคลื่อนไหวของภาคพลเมืองเพื่อการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในมิติที่สองพลังท้องถิ่นนิยมที่มีการณรงค์ตรวจสอบการทำงานของภาครัฐโดยอาศัยอำนาจกลไกเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง

งานวิจัยในมิติการจัดการทรัพยากร เห็นได้ว่าการทำความเข้าใจความรู้ท้องถิ่นในมิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้น องค์ความรู้จากการศึกษาของนักวิชาการที่ปรากฏให้เห็นประเด็นที่เหมือนกับงานวิจัยเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นในมิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า พร้อมทั้งพยายามอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่ต่อมาผ่านการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรประเด็นที่แตกต่างกัน

งานวิจัยเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นในมิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อธิบายถึงการจัดสรรและการแบ่งปันทรัพยากร ปรากฏออกมาใน 2 มิติ มิติแรกการจัดสรรทรัพยากรและอนุรักษ์โดยผ่านวัฒนธรรมความเชื่อประเพณีที่เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาของคนในท้องถิ่น มิติที่สองการจัดสรรทรัพยากรและอนุรักษ์ทรัพยากรผ่านรูปแบบของการจัดการ การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายของคนในท้องถิ่น

งานวิจัยมิติคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น จุดร่วมที่เห็นตรงกันคือหมู่บ้าน ต่างก็เป็นชุมชนที่ประกอบขึ้นด้วยการสั่งสมความรู้ประสบการณ์ภูมิปัญญา วิถีชีวิตผู้คน รวมทั้งทรัพยากรต่างๆ ที่มีศักยภาพสำคัญในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชน มักจะประกอบด้วย 2 เนื้อหาหลัก ส่วนแรกคือ ส่วนที่เป็นประวัติความเป็นมาหรือที่มาของ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนที่ 2 คือ ส่วนเนื้อหาที่เป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการศึกษาถึงความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประเด็นที่แตกต่างกันการนำเสนอการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสามารถถ่ายทอดผ่านผู้รู้ ในท้องถิ่นนั้นซึ่งถือเป็นกลไกการขับเคลื่อนที่สำคัญ อาทิเช่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโส ผนวกกับการต่อยอดความน่าเชื่อถือของภูมิปัญญานั้นผ่านพิธีกรรมความเชื่อซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่คนในสังคมยึดถือ

งานวิจัยในแต่ละมิติมีจุดร่วมที่เหมือนคือเป็นการวิจัยที่ตั้งอยู่บนฐานของชุมชนเอาชุมชนเป็นตัวตั้งในการสร้างและศึกษาความรู้ในแง่มุมต่างๆ ทั้งนี้เพราะกระแสการพัฒนาประเทศที่เข้าสู่การเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นวิถีชีวิตที่มีเศรษฐกิจของชาติอยู่บนเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง และมีความเชื่อมโยงกันภาคประชาชนและสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทั้งเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ สิ่งแวดล้อมสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และทุกระบบของชาติต้องเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น

การสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นจากกรณีศึกษา จากกระแสการพัฒนาไปสู่ความเป็นเจริญตามแบบสมัยใหม่ (Modernization) จากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) ที่ใช้เงินตราเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน เน้นเรื่องบริโภคนิยม การครอบงำของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย การพัฒนาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในวิถีชนบทดั้งเดิมของไทยจนนำไปสู่การล่มสลายของหลายชุมชนบ้านเอื้อม เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากกระแสดังกล่าว แต่ดูเหมือนว่าชุมชนมีการปรับตัวรับกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ค่อนข้างดีในระดับหนึ่ง ทำให้ชุมชนบ้านเอื้อมยังรักษาสภาพวิถีดั้งเดิมของตนเองไว้ได้ส่วนหนึ่งและยอมรับเอาด้านดีของการเปลี่ยนแปลง

ที่เกิดขึ้นใช้พัฒนาชุมชนของตนให้เกิดเข้มแข็งและดำรงอยู่ต่อไป

ชุมชนบ้านเอื้อมเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง โดยสามารถปรับตัวเข้ากับกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ได้ค่อนข้างดี โดยสามารถเลือกเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์มาประยุกต์ใช้ในชุมชนได้เป็นอย่างดีทั้งเรื่องเทคโนโลยี ระบบการบริหารจัดการต่างๆ โดยยังคงสามารถรักษาวิถีดั้งเดิมไว้ได้บางส่วน เช่น อาหาร ภาษา และการจัดการทรัพยากร เป็นต้น

กระบวนการนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

การปรับเปลี่ยนการศึกษาเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมาเปลี่ยนจากการศึกษาที่ในระบบในบ้าน วัด วัง เป็นการศึกษาที่มีระบบระเบียบแบบแผนแบบตะวันตก ในสถานศึกษา เรียกว่า “การศึกษาในระบบ” มีสถานศึกษาหรือโรงเรียนเป็นแหล่งผลิตการศึกษา แหล่งใหญ่เป็นกลไกการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศ เพื่อให้ก้าวทันนานาชาติ ทำให้คนรู้เท่าทัน ประเทศมีความก้าวหน้าหากแต่ระบบการศึกษาดังกล่าวได้แยกคนออกจากสังคมและชุมชน ทำให้เยาวชนลี้มรากเหง้าและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยมี แยกการศึกษาออกจากครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น วัด และธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม วิธีการจัดการศึกษาติดอยู่กับกรอบคิดของระบบโรงเรียน กรอบเนื้อหาหลักสูตร วิธีวัดและประเมินผลจากส่วนกลางที่ไม่ตอบโจทย์ในชีวิตจริงของชุมชนท้องถิ่น ความรู้จากส่วนกลางกลายเป็นความรู้ที่ทุกท้องถิ่นต้องเรียนเหมือนกัน ขาดการเรียนรู้ถึงรากเหง้าของตนเอง เรียนรู้เรื่องที่ไกลตัวเพื่อการแข่งขันเข้าสู่ตลาดแรงงาน เน้นความสำคัญของรัฐผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนโยบาย ฝ่ายงบประมาณ แต่ภาพรวมการดำเนินงานยังอ่อนแอขาดประสิทธิภาพในการจัดการ จากการประชุมระดับชาติของสมัชชาปฏิรูปประเทศไทยครั้งที่ 2

ในวันที่ 1 เมษายน 2555 เป็นการทบทวนสถานการณ์ในการจัดการศึกษาของประเทศ พบว่า ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาในปัจจุบันคือ การขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น การศึกษาที่ผ่านมายังอยู่ในกรอบที่กำหนดโดยหน่วยงานรับผิดชอบจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ แม้จะมีความพยายามสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เหตุเพราะมีการขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจังทั้งในเชิงการจัดการและทรัพยากร ขาดการลงทุนในการพัฒนาเนื้อหาชุดความรู้ท้องถิ่นทั้งในมิติของศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมที่เท่าเทียมมิติของคุณภาพการศึกษา มิติคุณความดี และมิติของการสร้างโอกาสและความหวังในการมีงานทำในท้องถิ่น การริเริ่มและรักษาให้กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นเช่นนี้เจริญงอกงามต่อไปได้ ต้องมีกลไกสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งจะต้องคลี่คลายกฎระเบียบด้านการจัดงบประมาณสนับสนุนรวมทั้งต้องมีการยืดหยุ่นเกณฑ์มาตรฐานจัดการศึกษาและการวัดประเมินผลเพื่อการศึกษาต่อและการมีงานทำ เพื่อให้มีการจัดการศึกษาทางเลือกหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่เด็ก กลุ่มเสี่ยง การศึกษาสำหรับเกษตรกรไปจนถึงการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถเติบโตเป็นกำลังสำคัญแก่การปฏิรูปการศึกษาในระดับท้องถิ่นได้ อีกทั้งแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550) ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษา ทำให้เห็นว่ากระบวนการจัดการศึกษาไทยในอนาคตจะต้องหมายถึง “การศึกษาเพื่อสอนชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทำให้คนรุ่นใหม่มี

ความฉลาดในการใช้ชีวิตมีความใฝ่รู้ เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอย่างมีศักดิ์ศรีมิใช่เป็นการศึกษาที่สร้างแต่ความรู้ที่ไม่อาจเผชิญหรือแก้ไขปัญหาในชีวิตจริงได้ ไม่สามารถอยู่ได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาจะต้องเป็น “การศึกษาเริ่มจากฐานประชาชน” การตั้งโจทย์การศึกษาจากบริบทของชุมชน ทุกคนเป็นหุ้นส่วนการเรียนรู้ของ กันและกัน มีการจัดหลักสูตรและชุดความรู้เฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่ (Area-based) กระบวนการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดในห้องเรียน มีครูและวิทยากรจากผู้มีประสบการณ์จริง มีการประเมินผลเพื่อพัฒนาโดยคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียน ไม่ติดกับหลักสูตรพื้นฐานสามารถเชื่อมโยงระหว่างกัน และ สิ่งที่สำคัญการศึกษาต้องเป็นการเรียนรู้ที่เริ่มจากรากฐานครอบครัวและเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

การนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชนบ้านเอื้อม จึงสามารถเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมได้ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมคือมีชุดความรู้ท้องถิ่นครอบคลุมทุกมิติ และยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไว้ได้ ด้วยความสัมพันธ์ของชุมชนที่เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีศักยภาพ ผู้นำชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาการศึกษาของชุมชนในบริบทของการเรียนรู้บนฐานความรู้ท้องถิ่นของตนเอง

การนำชุดความรู้ท้องถิ่นไปจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชนบ้านเอื้อมจึงเป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันศาสนาในชุมชน

ในด้านการศึกษาของชุมชนคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีการกระจายอำนาจเต็มที่ในการจัด

การศึกษาร่วมกับชุมชนอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 5 และมาตรา 39 วรยศสองแห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โดยกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ซึ่งการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา คือ (1) ความพร้อมและความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาที่จะสามารถรับผิดชอบดำเนินการตาม ชีตความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) ความสอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบ ประกาศหรือมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะกระจายอำนาจ (3) ความเป็นเอกภาพด้านมาตรฐานและนโยบายด้านการศึกษา (4) ความเป็นอิสระ และความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษา (5) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ (6) มุ่งให้เกิดผลสำเร็จแก่สถานศึกษาโดยเน้นการกระจายอำนาจให้แก่สถานศึกษาให้มากที่สุด เพื่อให้สถานศึกษานั้น มีความเข้มแข็งและความคล่องตัว (7) เพิ่มคุณภาพ และประสิทธิภาพ ให้แก่สถานศึกษา และ (8) เพื่อให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ

จะเห็นได้ว่ากฎระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ และพระราชบัญญัติการศึกษาในปัจจุบันเอื้อต่อการนำชุมชนมามีส่วนร่วม ซึ่งสถาบันการศึกษาของตำบลบ้านเอื้อม ได้แก่โรงเรียนโป่งหลวงวิทยารัชมังคลาภิเษก การศึกษานอกระบบโรงเรียนบ้านเอื้อม และ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนให้ความร่วมมือในกระบวนการเชื่อมต่อชุดความรู้ท้องถิ่นเข้ากับระบบการศึกษาของชุมชนโดยการสืบค้นความรู้ท้องถิ่น และบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเข้ากับ

การศึกษาผ่านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพราะเห็นว่าคุณค่าของความรู้ท้องถิ่นในทุกมิติเป็นความรู้ที่มีคุณค่า อีกทั้งเด็กและเยาวชนในโรงเรียน และการศึกษานอกระบบเป็นเด็กในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่การนำความรู้ท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ก็เพื่อการดำรงอยู่ในท้องถิ่น เด็กบางคนไม่ได้ศึกษาต่อ สามารถนำความรู้ท้องถิ่นไปประกอบอาชีพและเลี้ยงตัวเองได้อย่างพอเพียง นอกจากนี้ความรู้ท้องถิ่น ยังสร้างความภาคภูมิใจ เกิดสำนึกรักษ์ท้องถิ่น ภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และสิ่งสำคัญคือการรู้เท่าทันการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์

แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน

จากแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของคณะกรรมการปฏิรูป (คปร.) ได้สรุปสาระและข้อเสนอ

การปฏิรูปการจัดการศึกษาของประเทศ เป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาไม่ใช่การไปโรงเรียนแต่หมายถึงทุกคนจะได้เรียนรู้และสร้างความองงามแก่ชีวิตตนและสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ดังนั้นหน้าที่การจัดการศึกษาจึงไม่ใช่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว หากทุกฝ่ายนับตั้งแต่ครอบครัวขึ้นมาต้องมีส่วนและอำนาจบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกันซึ่งข้อเสนอเพื่อการเรียนรู้ใหม่ของคณะกรรมการปฏิรูป (คปร.) ได้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชนในบทที่ 6 ซึ่งข้อเสนอเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ใหม่ของสังคมไทย และแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน มีดังนี้

ข้อเสนอเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ใหม่ของสังคมไทย	แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชน
สนับสนุนการศึกษาทางเลือกในรูปแบบที่หลากหลาย ปรับให้ระบบการเรียนรู้สามารถเชื่อมต่อกันได้ ระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย	การสร้างพลังชุมชนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรียนรู้เป็นฐานและการสร้างเครือข่ายเพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับ “ชุดความรู้ท้องถิ่น” คือข้อเสนอในการใช้กลไกกองทุนส่งเสริมการจัดการศึกษาทางเลือกเฉพาะกลุ่ม คือการจัดการศึกษาโดยครอบครัว การจัดการศึกษาโดยสถาบัน กลุ่มครอบครัว กลุ่มการจัดการองค์การโดยองค์กรพัฒนาชุมชน ภาคประชาสังคมกลุ่มการจัดการศึกษาที่อิงระบบของรัฐเชื่อมกับระบบโรงเรียน กลุ่มการเรียนรู้อิสระและกลุ่มที่พัฒนาสื่อทางเลือก และแหล่งเรียนรู้โดยส่งเสริมงานวิจัยรูปแบบที่เหมาะสมของการศึกษาของชุมชนและการศึกษาทางเลือกในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ประมวลและพัฒนา

ชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชุดความรู้สำคัญสำหรับการส่งเสริมการศึกษาเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย เปิดพื้นที่การเรียนรู้ พื้นที่สาธารณะเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางเลือกอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตามแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาของชุมชนที่สำคัญคือต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่ทำงานขับเคลื่อนในประเด็นท้องถิ่นช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เนื้อหาท้องถิ่นไม่ให้หยุดแค่ชุมชนเดียวให้ขยายผลไปยังเครือข่ายชุมชนอื่นๆ ซึ่งหน่วยงานที่สำคัญหน่วยงานที่เคลื่อนไหวการทำงานในภาคปฏิบัติ

อย่างเช่นโครงการวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการหนุนให้เกิดการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ๆ ในโรงเรียน (Local learning enrichment network) โครงการการศึกษากับชุมชนของ สกว. ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้สามารถผลักดันการส่งเสริมการศึกษาของชุมชนให้ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยที่เข้าไปศึกษาข้อจำกัดของงานบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเข้ากับระบบการศึกษาของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องของปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการ เช่น ครู โรงเรียน
2. งานวิจัยบทบาทของมหาวิทยาลัยท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวางยุทธศาสตร์ความรู้ท้องถิ่นร่วมกับภาคชุมชนและโรงเรียน
3. งานวิจัยที่ศึกษาถึงบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอมรรวิช นาคทรพรพ. (2539). ปฏิรูปการศึกษาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา. ในอุทัย ดุลยเกษม, ธรรมเกียรติ กันอริ, และวิวัฒน์ คติธรรมนิศย์, (บรรณาธิการ). *การปรับโครงสร้างการจัดการศึกษาโอกาสก้าวสู่สังคมแห่งปัญญา*

และการเรียนรู้, (101-128). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ.

ประเวศ วะสี. (2543). ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน. *สวนปฏิบัติ*. (3)27.

ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). *ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาตประวัตินศาสตร์ท้องถิ่นไทยว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพแนวคิด วิธีการศึกษาและบทบาทในสังคมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ซีโน พับลิชชิ่ง.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

อมรรวิช นาคทรพรพ. (2551). *การศึกษาในวิถีชุมชน การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

